

Recomanacions sobre el tractament de la violència masclista als mitjans de comunicació

Novembre 2009

Recomanacions sobre el tractament de la violència masclista als mitjans de comunicació

Consideracions generals

Les *Recomanacions sobre el tractament de la violència de gènere als programes informatius i d'entreteniment als mitjans de comunicació*, publicades l'any 2004, van ser fruit d'una iniciativa col·lectiva per part dels agents socials implicats. De forma conjunta, a través de la Regidoria de la Dona de l'Ajuntament de Barcelona i del Col·legi de Periodistes de Catalunya es va engegar una comissió de treball a la qual s'hi van sumar l'Institut Català de les Dones, el Consell de l'Audiovisual de Catalunya, el Consell de la Informació de Catalunya i l'Associació de Dones Periodistes de Catalunya. Amb les institucions es van aplegar els diferents mitjans de comunicació catalans i representants dels Cossos de Seguretat -Mossos d'Esquadra, Guàrdia Civil i Policia Nacional-. Durant un any es van reunir per elaborar unes pautes de tractament de les informacions relatives a la "violència de gènere" i detectar-ne dificultats i males pràctiques.

Posteriorment i amb la finalitat que aquesta feina reflexiva tingués una aplicació efectiva, els serveis tècnics del Consell de l'Audiovisual de Catalunya van adaptar el contingut del document resultant en dotze punts i en forma de recomanacions.

En el transcurs d'aquests anys s'han aprovat tant a escala nacional com estatal diverses lleis que fan necessària una revisió i adaptació de les *Recomanacions* a la normativa vigent.

L'Àrea d'Igualtat i Ciutadania de la Diputació de Barcelona -creada l'any 2005- i l'Observatori de les Dones en els Mitjans de Comunicació s'han sumat al treball desenvolupat durant aquest 2009 per revisar aquestes *Recomanacions*.

Pel que fa a l'àmbit legislatiu, i en relació amb Catalunya, la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista estableix la definició de "violència masclista", tot indicant que "el masclisme és el concepte que de forma més general defineix les conductes de domini, control i abús de poder dels homes sobre les dones i que, alhora, ha imposat un model de masculinitat que encara és valorat per una part de la societat com a superior" (Preàmbul, I).

Així, i d'acord amb l'article 3 de la Llei 5/2008, s'entén per violència masclista aquella que "s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda per mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat". Per això, en aquestes *Recomanacions* i d'acord amb la llei es canvia el terme "violència de gènere" pel de "violència masclista".

Un altre aspecte innovador d'aquesta llei és l'enumeració, en l'article 5, d'alguns dels àmbits en què es pot manifestar la violència masclista, tals com la parella, la família, l'àmbit laboral, social o comunitari.

És important remarcar que l'aprovació de lleis relacionades amb la violència masclista com la Llei 5/2008 i la Llei orgànica 1/2004 fa que alguns punts que anteriorment formaven part de les *Recomanacions* passin ara a ser un mandat legal i, per tant, d'obligat compliment. És el cas, per exemple, del precepte que prohibeix elaborar i difondre continguts i anuncis publicitaris que incitin a la violència masclista o la justifiquin o banalitzin; o el que exigeix excloure els elements morboses de les notícies sobre fets relacionats amb la violència masclista. En aquest mateix sentit, la Llei 22/2005 de la comunicació audiovisual a Catalunya prohibeix la difusió del nom, la imatge o dades que permetin la identificació dels menors en casos en què, amb el consentiment o sense del pares o tutors, es pugui malmetre l'honor, la intimitat o la imatge, particularment si apareixen com a víctimes, testimonis o persones inculpades.

Així mateix, els mitjans de comunicació, com un dels espais de creació i transmissió d'imatges i estereotips més poderosos de la societat actual, mereixen un títol complet en l'articulat de la Llei 3/2007 per a la igualtat efectiva entre dones i homes, establint el mandat que tots els mitjans de comunicació respectaran la igualtat entre dones i homes, tot evitant qualsevol forma de discriminació (art. 39).

Tenint en compte que les *Recomanacions* s'adrecen als mitjans de comunicació no es pot passar per alt el que els diferents Codis Deontològics de la professió periodística ja tracten sobre la conducta ètica que els i les professionals del periodisme/comunicació han de tenir en compte en l'exercici diari de la seva tasca professional, sense oblidar el document més recent de la Federació Internacional de Periodistes (FIP) de maig de 2009 sobre *Ètica i gènere: igualtat a les sales de redacció, Declaració de Brussel·les*, que remarca la importància de la professió periodística a l'hora de millorar la qualitat informativa i la contribució dels mitjans a l'eradicació de la violència masclista.

Tot i això, l'efectivitat d'aquestes *Recomanacions* requereix el compromís i la responsabilitat de les empreses de mitjans de comunicació, així com la inclusió d'unes pautes específiques sobre el tractament de la violència masclista als llibres d'estil i als convenis col·lectius.

En aquest marc, es fan les següents **Recomanacions**:

1. Tractar la violència masclista com una violació dels drets humans i un atemptat contra la llibertat i la dignitat de les persones. Tal com diu la Llei 5/2008, la violència masclista és "un impediment perquè les dones puguin assolir la plena ciutadania" (Preàmbul, I).

Convé donar informació sobre violència masclista a través de diversos formats i gèneres periodístics, per ajudar a visualitzar el fenomen en tota la seva complexitat. Els maltractaments són, alhora, un delicte i un problema social.

Caldria no fer difusió de casos particulars a través dels mitjans si no existeix una denúncia prèvia davant dels organismes oficials pertinents per tal de protegir la integritat de les persones afectades.

2. Seleccionar i diversificar les fonts d'informació.

Cal evitar recollir testimonis del veïnat i familiars, si no tenen dades concretes i aprofitables. És contraproduent involucrar terceres persones si no tenen vinculació directa amb el cas, encara que hi tinguin lligams de parentiu o sentimentals, així com aquelles que només hi estan relacionades circumstancialment. És recomanable l'ús de fonts qualificades, especialitzades i de solvència contrastada, que siguin les més adequades a cada cas. Cal identificar les fonts de la manera més concreta possible.

És convenient que els i les periodistes i les empreses de mitjans de comunicació exerceixin la seva tasca d'acord amb els principis professionals i les normes ètiques. És important considerar, tant en les decisions com en la tria de fonts informatives i testimonis, l'objectiu periodístic que es persegueix, el context en què s'emmarca el fet i l'impacte i les conseqüències que se'n poden derivar segons com es tracti la informació.

3. Fer visibles les aportacions de les dones i presentar-les amb tota la seva autoritat.

Es recomana que en el tractament de la informació les dones siguin presentades amb tota la seva autoritat i respecte, fent visibles les seves aportacions a tots els àmbits de la societat i considerant la seva experiència com a font documental de primera importància.

4. Respectar el dret a la intimitat de les persones agredides i la presumpció d'innocència de les persones agressores.

Convé preservar l'anonimat de les persones afectades i respectar sempre la decisió sobre la difusió de la seva identitat. S'ha de recordar que, pel que fa als i les menors, l'article 81 de protecció de la infància i l'adolescència de la Llei 22/2005 de la comunicació audiovisual a Catalunya prohibeix difondre'n el nom, la imatge o altres dades que en permetin la identificació en casos en què, amb el consentiment o no dels pares o tutors, en puguin quedar afectats l'honor, la intimitat o la pròpia imatge i, particularment, si apareixen com a víctimes, testimonis o inculpats amb relació a la comissió d'accions il·legals.

Cal respectar, també, la decisió dels cossos de seguretat respecte de la difusió, o no, de determinada informació que pot influir en el procés de la investigació. S'ha d'evitar sempre que les informacions publicades permetin arribar a conclusions prematures sobre els fets abans d'una resolució judicial.

Cal tenir en compte que dones retingudes en operatius policials sobre casos d'explotació sexual poden ser les víctimes d'aquesta explotació. Per tant, es fa necessari tenir cura en tot moment de la intimitat d'aquestes dones, de la seva presumpció d'innocència i en particular, per raons de seguretat i protecció, no difondre la seva imatge. En aquest sentit, es recomana evitar tota difusió d'imatges de càmera oculta i/o d'imatges sense autorització expressa.

5. Respectar la dignitat de les persones agredides i de persones del seu entorn familiar o veïnal i no mostrar-les mai sense el seu consentiment previ.

S'ha d'evitar l'assetjament de la persona agredida i de les persones del seu entorn per part dels i de les professionals dels mitjans de comunicació. Cal esperar que la persona afectada es recuperi abans de mostrar-la als mitjans. És preferible oferir el testimoni d'altres dones o entitats expertes que poden parlar de la seva recuperació i del procés de reparació dels danys soferts.

6. Usar conceptes i terminologia que s'ajustin a la definició dels fets.

En tots els gèneres i continguts dels mitjans de comunicació convé fer un tractament mediàtic igualitari de dones i homes, evitant els estereotips i tòpics que frivolitzen i banalitzen el tractament dels casos de violència masclista. Cal evitar adjectivacions que puguin contribuir a una justificació implícita de l'agressió.

S'ha de recordar que l'elaboració i la difusió de continguts i de publicitat que incitin a la violència masclista, la justifiquin o la banalitzin resten prohibides, d'acord amb l'article 22 de la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista.

7. Fer visible la violència masclista que opera de forma més soterrada i que costa més de reconèixer: la violència psicològica, l'econòmica o la que es dona en els àmbits social i laboral, i els seus efectes devastadors en les dones i en les seves filles i fills.

8. Evitar el sensacionalisme i el dramatisme, tant pel que fa a la forma com pel que fa al contingut de les informacions sobre violència masclista.

Totes les imatges han de ser respectuoses amb la dignitat de les persones. Per això, s'han d'evitar les descripcions detallades, escabroses o impactants.

Cal evitar també confondre situacions de violència masclista amb altres possibles conflictes. Amb relació al fenomen de l'explotació sexual, cal emmarcarlo sempre en el context de la violència masclista, i convé no confondre prostitució, tracta i explotació sexual.

S'ha de tenir especial cura en les informacions sobre mutilacions genitals femenines i matrimonis forçats, que normalment afecten a menors.

D'acord amb l'article 23 de la Llei 5/2008 del dret de les dones a eradicar la violència masclista, els mitjans de comunicació social gestionats o finançats per les administracions públiques de Catalunya, en les notícies sobre fets relacionats amb la violència masclista, han d'excloure tots els elements que els puguin donar un caire morbós i que vagin en contra dels principis de la professió periodística a Catalunya.

9. En qualsevol mitjà, cal escollir només aquelles imatges que aportin informació i evitar la concentració de l'atenció en les persones agredides i en les del seu entorn.

Preservant el contingut i l'objectivitat de les informacions, cal procurar que totes les imatges siguin impersonals, neutres, que no permetin identificar el lloc dels fets ni relacionar-hi persones concretes. Convé valorar quines són les imatges imprescindibles i quines les mancades de valor informatiu.

10. Evitar qualsevol relació de causa-efecte entre els fets i la procedència de les persones implicades, la seva situació sociocultural i/o les circumstàncies personals.

És contraproductiu esbiaixar la incidència dels casos de violència masclista cap a grups socials concrets, orígens culturals i circumstàncies determinades, ja que es tracta d'un fenomen universal i estructural.

11. Contextualitzar la informació.

És recomanable explicar els antecedents i els processos seguits per la persona agredida que siguin pertinents (denúncia, ordre d'allunyament...) abans d'arribar a la situació present. Cal oferir dades i aquells elements de contextualització que permetin entendre el problema i ajudin a la reflexió.

12. Cal garantir el seguiment informatiu dels casos. S'ha d'informar de la seva resolució i, si s'escau, de la recuperació de les persones agredides.

Per tal d'evitar una nova victimització i/o la culpabilització de les dones agredides i facilitar-ne la rehabilitació o la recuperació, és desitjable fer un seguiment dels casos tractats i donar rellevància a les informacions relacionades amb la superació de situacions de violència masclista. D'aquesta manera es pot donar una visió integral del fenomen i de la capacitat de les dones de sortir-se'n més enllà de les agressions. Al mateix temps que s'informa sobre situacions de violència masclista, convé difondre informes, balanços periòdics i estadístiques, així com fer visible la xarxa de recursos i serveis específics destinats a les dones en situació de violència masclista, en especial el telèfon 900 900 120, d'atenció a les dones en situació de violència masclista.

13. Convé informar i mostrar que l'acte violent té conseqüències negatives per als agressors i fer visible, així mateix, les manifestacions de rebuig social que es produeixin.

14. Rectificar de manera immediata qualsevol informació errònia que s'hagi pogut difondre sobre un cas.

En cas d'error o equivocació en una informació d'aquestes característiques, el mitjà hauria de rectificar-lo amb la màxima importància i celeritat per evitar més pressió psicològica sobre les persones afectades.

15. Fomentar la formació dels i les professionals de la comunicació.

Les empreses de mitjans de comunicació, en funció de la seva dimensió i possibilitats, han d'afavorir i incentivar la formació d'aquelles persones que han d'abordar continguts relacionats amb la violència masclista. Pel que fa a la professió, convé exercir la tasca periodística des de la responsabilitat personal i respectant els codis ètics i deontològics.